

‘SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK’ ARGÜMANI VE ‘DERİN EKOLOJİK’ İTİRAZ

Yasemin KAYA*

Dr. Doğan BIÇKI**

Özet:

Ekolojik kriz, günümüz Dünya'sının en ciddi ve acil sorunlardan biri haline gelmiştir. Bu çerçevede farklı çözüm önerileri gündeme gelmiş olsa da özellikle ikisi dikkat çekicidir. Bunlardan ilki, çevre sorunlarının mevcut düzen içerisinde bir takım koruma önlemleri ve kısmi düzenlemelerle giderilebileceğini savunan reformist anlayıştır. Diğeri ise ekonomik, siyasal ve ideolojik yapılarda köklü değişikliklere gidilmesi gerektiğini savunan radikal anlayıştır. Çalışmada, söz konusu iki yönelim “Sürdürülebilir Kalkınma” ve “Derin Ekoloji” yaklaşımları çerçevesinde ele alınmıştır. Bu analiz neticesinde, yaygın kabul gören Sürdürülebilir Kalkınma yaklaşımının insan merkezci bir bakış açısına sahip olması ve ekonomik kaygıları ön plana tutuyor olması nedeniyle söz konusu krizin aşılmasında yetersiz kalabileceği ileri sürülmektedir. Bu bağlamda, Derin Ekoloji yaklaşımının çevre koruma konusunda önemli bir rehber olabileceği ve bu yüzden daha dikkatli bir şekilde okunması gerektiği tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir kalkınma, derin ekoloji, Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, ekomerkezci görüş.

THE ‘SUSTAINABILITY’ ARGUMENT AND THE OBJECTION OF ‘DEEP ECOLOGY’

Abstract:

Nowadays, ecological crisis has become one of the most serious and urgent problems of the World. In this context, although different solutions suggested, it is seen that particularly two of them are considerable. The first approach has a reformist perspective and argues that the present problems can be resolved by taking some protective measures and partial arrangements in the context of current system. The second one has a more radical perspective and argues that there must be some fundamental alterations in the current economic, political and ideological structures.

* Arş. Gör., Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, yaseminkahveci@uludag.edu.tr

** Arş. Gör. Dr., Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, dbicki@uludag.edu.tr

In this article, “Sustainable Development” and “Deep Ecology” approaches are tackled. As a result of this analysis, it is asserted that Sustainable Development, as a general accepted approach, can be inadequate to overcome the mentioned crisis because of it has an anthropocentric point of view and gives priority to economic anxieties. In this context, it is also argued that “Deep Ecology” can be a guide to the matter of environmental protection and therefore it has to be read more attentively.

Keywords: Sustainable development, deep ecology, World Summit on Sustainable Development, ecocentrizm.

GİRİŞ

Günümüz dünyası, her şeyin her şeyle ilişkilendirilmesi ve bu bağlamda burası ve orası biçimindeki ayrımların muğlaklaştığı bir küresellik deneyimi yaşamaktadır. Bu süreçte artık pek çok sorunun yerel olarak tarif edilebilme imkanı da ortadan kalkmıştır. Söz konusu sorunların başında ise kuşkusuz küresel çevre sorunları gelmektedir. Tüm yaşamı tehdit eden ve önlenmesi giderek güçleşen bu sorunlarla baş edebilme yönündeki uğraşlar ise özellikle 1970’lerden sonra hız kazanmıştır. Bu tarihlerde çevre sorunlarının çözümünde iki farklı yönelimin ortaya çıktığını gözlemleyebiliriz. Bir tarafta mekanik evren anlayışı çerçevesinde şekillenen, insan merkezli ve mevcut düzen içerisinde bir takım reformları öngören, resmi organlarca da desteklenen çözüm arayışları; diğer tarafta ise post-pozitivist bir anlayış çerçevesinde gelişen, çevre merkezli, ekonomik, sosyal ve ideolojik yapılarda köklü değişimleri öngören, daha çok radikal çevreci gruplar tarafından benimsenen çözümler. Aslına bakılırsa çözüm arayışlarındaki bu farklılaşma, çevre sorunlarını ele alış ve değerlendirme biçimlerindeki farklılığın, onu korumak için ortaya atılan politik stratejilere yansımından başka bir şey değildir. Bu ise bizi aslında hiç yabancı olmadığımız bir yaklaşıma; yani Batı toplumlarında egemen olan insan merkezli paradigma ile doğanın sömürülmesi arasında kesin bir ilişki kurarak, paradigmatik bir değişimi zorunlu gören savlara götürmektedir.

Bu çerçevede asıl sorun, ekolojik krize, “insanı diğer varlıklardan üstün gören, çevre sorunlarını insanın refahını azaltması nedeniyle giderilmesi gereken olumsuzluklar olarak gören ve teknik aracılığıyla bunun başarılabileceğini savunan” bir anlayışın mı, yoksa “insana verilen değeri ve insan ile doğa arasındaki ilişkiyi sorgulamayı gerekli kılan, tüm varlıkların insan için faydalı olmalarından bağımsız özsel bir değeri olduğunu savunan” anlayışın mı yanıt olacağıdır.

Ne var ki, her iki durumda da yanıt, kesin bir çözüm olmaktan uzaktır. Zira, doğa ve insan arasındaki ilişki dikkate alındığında, bir tarafta doğa ikinci planda

kalmakta; diğer tarafta ise, insandan kendinin üstün olma pozisyonunu terk etmesi beklenmektedir.

Bu doğrultuda çalışmanın amacı 1970'lerden sonra, yaşanan ekolojik krize çözüm bulma arayışları çerçevesinde gelişen bu iki yönelimi yansıtmak üzere "Sürdürülebilir Kalkınma" ve "Derin Ekoloji" yaklaşımlarını ele alarak, söz konusu krize yönelik kayda değer bir çözüm potansiyellerinin olup olmadığını karşılaştırmalı olarak analiz etmektir. Bu çerçevede çalışmada öncelikle Sürdürülebilir Kalkınma kavramının ortaya çıkış süreci ve benimsediği ilkeler incelenecek; ardından, bu yaklaşıma muhalif bir akım olan Derin Ekolojinin görüşleri, Sürdürülebilir Kalkınma yaklaşımına olan itirazları bağlamında değerlendirilecektir.

D) SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA: KAVRAMIN İÇERİĞİNİ OLUŞTURAN KONFERANS, ZİRVE, RAPOR VE BİLDİRGELER

Çevre sorunlarının sınır ötesi etkileri ve küresel boyut kazanması, bu sorunların çözümünde çok yönlü işbirliğini ve uluslararası eşgüdümü ön plana çıkaran yaklaşımları gerekli kılmıştır. Çevreyle ilgili olarak uluslararası işbirliğine ilişkin ilk kapsamlı düzenlemeler 1970'li yılların başında ele alınmış ve Sürdürülebilir Kalkınma düşüncesinin ilk nüveleri ve radikal çevreci hareketlerin gayri resmi söylemler olarak ortaya çıkışları da 1970'lere rastlamıştır. Bu tarihlerde Roma Kulübü bünyesinde hazırlanan "Büyümenin Sınırları" adlı rapor, gerek sürdürülebilir kalkınma gerekse derin ekoloji yaklaşımlarının ortaya çıkmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur.

Sürdürülebilir Kalkınma etrafında örgütlenen tartışma ise temelde Stockholm Konferansı'yla başlamış, Brundtland Raporu ile kavram teknik bir tanıma kavuşmuş, ardından Rio ve Johannesburg konferanslarıyla da kavramın anlamı ve içeriği genişletilmiştir.

A) Stockholm Bildirgesi ve Brundtland Raporu

Sürdürülebilir Kalkınma yaklaşımına temel oluşturan bir gelişme olarak, 1972 yılında Stockholm'de düzenlenen "Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı"nda (UNCHE), sosyo-ekonomik yapıları ve gelişme düzeyleri farklı olan birçok ülkenin çevre konusundaki ilk küresel değerlendirmesi olan "Stockholm Bildirgesi" kabul edilmiştir. Konferansta ekonomik kalkınma kavramı tartışılmış ve UNCHE sekreteri, uzun dönemli kalkınmanın kısa dönemli çevre problemleriyle ilgili olduğunu vurgulayarak eko-kalkınma nosyonunu teklif etmiştir. Bu konferans süresince, eko-kalkınma tartışmaları, çevre ve kalkınmanın birbirleriyle bağdaştırılması üzerinde

olmuştur (Meister, 1998: 399). Bu kapsamda, konferansta gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki farklılıklar giderilmedikçe çevre koşullarında iyileşmenin sağlanamayacağı, kalkınmanın çevreyi korumakla çelişen bir yanının olmadığı ve çevre korumanın kalkınmayı yavaşlatmak için bir bahane oluşturmaması gerektiği görüşleri tartışılmıştır (Ertürk, 1996: 213).

Sürdürülebilir Kalkınma düşüncesi 1972 Stockholm Konferansı ile az çok netlik kazansa da, en iyi formülasyonuna Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun "Ortak Geleceğimiz" adlı raporuyla ulaşılmıştır. Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (UNWCED) 1983 yılında kurulmuş; Brundtland başkanlığında oluşturulan komisyona değişimin global gündemini oluşturma görevi verilmiştir. BM Genel Kurulu, oluşturulacak gündemin uluslararası işbirliği ve çevre konusunda olmasını istemiştir. Komisyon çalışmalarını 1987 yılına kadar sürdürmüş ve bu komisyonun "Ortak Geleceğimiz" adını taşıyan raporu onaylanarak yayımlanmıştır. Raporun ana kavramı "Sürdürülebilir Kalkınma"dır. Raporda Sürdürülebilir Kalkınma; bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılayan kalkınma olarak tanımlanmaktadır (TÇSV, 1991: 71). Görünüşteki basit tanıma rağmen, oldukça geniş bir içeriğe sahip olan kavramın iki genel konsepti vardır: Bunlardan ilki, sürdürülebilirliğin kritik sınırları olarak adlandırılabilir olan çevresel bozulma ve dünyanın taşıma kapasitesi ile ilgili sorunları içermektedir. Bu bakış, Ozon tabakası, verimli topraklar gibi yaşama hizmet eden ve nasıl ikame edilebilecekleri bilinmeyen doğal kaynaklar üzerine odaklanmaktadır. Sürdürülebilirliğin diğer yönü ise sosyal, ekonomik ve ekolojik hedeflerin dengelenmesi üzerine odaklanmaktadır. Bu amaçla, salt maddi ihtiyaçların dışında, sağlık, eğitim ve siyasi özgürlük gibi geniş arzu ve ihtiyaçları karşılamayı amaçlamaktadır. Ancak, sosyo-ekonomik ihtiyaçların karşılanması, ekosistemin taşıma kapasitesiyle sınırlı olmak durumundadır.

Brundtland Raporu genel olarak yoksulluğun ortadan kaldırılmasını, doğal kaynaklardan elde edilen yararın dağılımında eşitliğin sağlanmasını, nüfus kontrolünü ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesini sürdürülebilir kalkınma ilkesi ile doğrudan ilişkilendirmektedir. Bu bağlamda raporda, ekonomik büyümenin çevre dostu bir perspektifle gerçekleştirilebileceği varsayımından yola çıkılarak, hem dünyadaki çevre sorunlarının üstesinden gelebilmek, hem de yoksulluğu önlemek için, gelişmekte olan ülkelerin önemli rol oynayacağı; yeniden yapılanmayı sağlayacak uzun dönemli bir büyüme çağına girilmesi gerektiği öne sürülmüştür (Ağca, 2003).

Raporda ayrıca sürdürülebilir kalkınmanın gerçekte bir değişim süreci olduğu ileri sürülmekte ve bir değişim sürecini içeren sürdürülebilir kalkınmanın amaçları şöyle sıralanmaktadır:

- Büyüme-yi canlandırmak,
- Büyümenin kalitesini değiştirmek,
- Temel insani ihtiyaçları karşılamak,
- Dengeli bir nüfus düzeyini garanti altına almak,
- Kaynak tabanını korumak ve zenginleştirmek,
- Teknolojiyi yeniden yönlendirmek ve riskleri yönetmek,
- Karar almada çevre ve ekonomiyi bütünleştirmek (TÇSV, 1991: 78).

Sürdürülebilir kalkınma konusunda 70'li ve 80'li yıllarda yürütülen bu çalışmaları, 1992 yılında yapılan Rio Konferansı ve bu konferanstan on yıl sonra düzenlenmesi ve bu konferansla bir süreklilik ilişkisi içinde değerlendirilmesi dolayısıyla Rio+10 biçiminde ifade edilen Johannesburg Zirvesi izlemiştir.

B) Rio Konferansı ve Johannesburg (Rio+10)

Stockholm Bildirgesi ve Brundtland Raporu'nun sağladığı birikime dayanarak, 1992 yılında Rio de Janeiro'da yapılan "Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı" ise uluslararası çevre ve ekonomi faaliyetlerini bir arada yönlendirecek bir dizi ilkenin benimsenmesi açısından Sürdürülebilir Kalkınma anlayışının uluslararası gündeme yerleşmesinde önemli bir adımdır. Konferansta çeşitli çevre sorunlarına değinilmiş, çevre üzerinde baskı yaratan kalkınma biçimleri ile ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, yoksulluk, üretim ve tüketim kalıpları, demografik baskılar ve uluslararası ekonominin etkileri gibi konular ele alınmıştır. Bu konferans neticesinde, çevre ve ekonomiyi etkileyen tüm konularda ve çeşitli düzeylerde yapılması gereken faaliyetleri tanımlayan bir eylem planı olan 'Gündem 21' yayımlanmıştır. Dört temel bölümden oluşan eylem planının birinci bölümünde, 'Sosyal ve Ekonomik Boyutlar' başlığı altında çevre ve kalkınmanın entegrasyonu konuları ele alınmıştır. 'Kalkınma için Kaynakların Korunması ve Yönetimi' başlığını taşıyan ikinci bölümde ise çevresel değerlerin korunması, çevreye zararlı faaliyetlerin önlenmesi ve yönetimi gibi konular ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise 'Etkin Grupların Rollerinin Güçlendirilmesi' başlığı ile kadınların, gençlerin, yerli halkların ve sivil örgütlerin etkinliklerinin artırılması ele alınmıştır. Gündem 21'in son bölümünde ise 'Uygulama Yöntemleri' başlığı altında, uluslararası işbirliği bağlamında teknoloji transferi, bilim, bilinçlendirme gibi konular ile uygulanabilecek olan hukuki araçlara değinilmiştir (UN, 1992a).

Rio Konferansı sonrasında çevre konusu, uluslararası gündemin öncelikleri arasına girmiştir. Ortak hedeflerin ve gündemlerin belirlenmesi sürecinde, Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'ndan on yıl sonra, çevrenin korunmasıyla sosyal ve ekonomik gelişmenin bağlantılı bir şekilde yürütülerek sürdürülebilir

kalkınmanın sağlanması konusunun değerlendirilebilmesi için 26 Ağustos-4 Eylül 2002 tarihleri arasında Johannesburg'da Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (WSSD) düzenlenmiştir.

185 ülkeden gelen 100'ün üzerinde devlet başkanının yanı sıra, sivil toplum örgütü, özel sektör, çeşitli grup ve uzman kuruluşların temsilcilerinden oluşan çok sayıda kişinin katılımıyla gerçekleşen konferansın amacı, 1992'de Rio'da yapılan konferansın ardından ne kadar ilerleme kaydedildiğini tartışmak ve Gündem 21 uygulamalarını daha ilerilere taşıyacak, eksiklerini giderecek bir eylem planı hazırlamaktır (Seyfang, 2003: 224).

Konferansın başında Sürdürülebilir Kalkınma'nın uygulanmasında karşılaşılabilecek temel güçlükler saptanmış, bu güçlüklerin ortadan kaldırılması ve sürdürülebilir kalkınmanın geçerlilik kazanması için uluslararası işbirliği ve dayanışmanın önemine dikkat çekilmiştir. Konferansta, bu güçlüklerin saptanması ve ortadan kaldırılmasına yönelik ortak çözümler bulunması amacıyla farklı kişi ve görüşlerin bir araya getirilmesi sağlanmıştır (UN, 2002: 2-3).

Yoksulluğun kökünün kazınması, üretim ve tüketim kalıplarının değişmesi, doğal kaynakların ekonomik ve sosyal gelişme temelinde yönetilmesi ve korunması sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında yerine getirilmesi zorunlu konular olarak belirlenmiştir. Zengin ve yoksul ülkeler arasındaki derin uçurum ise, küresel refahın, güvenliğin ve istikrarın en önemli tehdidi olarak sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında bir diğer güçlük olarak gösterilmiştir. Ayrıca, piyasaların hızla bütünleşmesi, sermaye hareketliliği ve uluslararası yabancı yatırımların artışı içeren bir süreç olan küreselleşmenin, sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmede yeni güçlükler ve fırsatlar yaratan bir olgu olduğu; ancak, küreselleşmenin fayda ve maliyetinin ülkeler arasında eşit dağılmıyor olması nedeniyle söz konusu olan adaletsizliğin, sürdürülebilir kalkınmanın önünde engel teşkil eden bir olgu olarak giderilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir (UN, 2002: 2-3).

Zirve sonunda Sürdürülebilir Kalkınmanın hayata geçirilmesine yönelik olarak hazırlanan iki temel belge ortaya çıkmıştır: Siyasi Bildiri ve Eylem Planı. Siyasi Bildiri, yerel, bölgesel ve küresel düzeyde sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için ülkelerin ortak sorumluluklarını vurgulamakta; eylem planı konusundaki kararlılıklarını teyit etmekte ve çevrenin korunması konusundaki yükümlülüklerinin altını çizmektedir. Aslına bakılırsa, Siyasi Bildiri şimdiye kadar verilmiş söz ve taahhütlerin yeniden teyit edilmesini içermekte, pek az yenilik getirmektedir (Perrez, 2003: 12). Siyasi Bildiri'de, çevreyle doğrudan ilgili konulara yer verildiği gibi; görece küresel nitelik arz eden fakat çevreyle bağlantısı daha dolaylı olan konulara da yer verilmiştir.

İnsani dayanışmanın önemini göz önünde bulundurarak, dünya halkları ve medeniyetleri arasında ırk, din, dil, kültür ve gelenek farkı gözetmeksizin işbirliği ve diyalogun ilerletilmesi; insani saygı ve itibarın bölünmezliğinden hareketle temiz su, sağlık, güvenli gıda, yeterli barınma, enerji gibi temel gereksinmelere erişebilirliğin yanı sıra finansal kaynak, kalkınmada alt yapı oluşturmaya yönelik teknoloji transferi, eğitim ve insani gelişme gibi konularda birlikte çalışılması; kronik açlık, yabancı işgali, silahlı çatışmalar, yasadışı uyuşturucu sorunları, organize suç, yolsuzluk, doğal afetler, yasadışı silah ticareti, insan ticareti, terörizm, ırk-etnik-dini ayrımcılık, yabancı düşmanlığı, yöresel hastalıklar, bulaşıcı hastalıklar, AIDS, sıtma ve verem gibi insanların dünya çapında sürdürülebilir kalkınmasına tehdit oluşturan sorunlara karşı mücadeleye öncelik verilmesi; yoksullukla mücadelede mevcut kaynakların tüm insanlığın yararına kullanılmasını sağlama amacıyla resmi kalkınma yardımlarının düzeyi konusunda uluslararası bir oydaşmaya ulaşılması için çalışılması; özel sektörün sürdürülebilir kalkınmanın başarılmasındaki önemi göz önünde bulundurularak bu konuda yetkinleştirilmesi; yönetimlerin Gündem 21 uygulamalarının, Millenyum Kalkınma Amaçlarının ve Zirve Eylem Planının etkinliğini sağlamak üzere güçlendirilmesi konuları Siyasi Bildiri'de yer alan önemli taahhütleri oluşturmaktadır (UN, 2002: 3-4).

Zirvenin ikinci temel sonucu olan Eylem Planında ise, ortak ilkeler ve farklılaşmış sorumluluk prensibi çerçevesinde somut girişim ve eylem alanları belirlenmektedir. Plan, sürdürülebilir kalkınmanın hayata geçirilmesi ve Gündem 21 uygulamalarının hız kazanması için hükümetler, uluslararası örgütler ve temel gruplar arasında oluşturulan eyleme yönelik koalisyonların üzerinde anlaştıkları hükümlerden oluşmaktadır. Planın giriş kısmı, Rio ilkelerini ve Gündem 21'i, Millenyum Deklarasyonunu ve 1992'den bu yana BM bünyesinde gerçekleştirilen diğer konferanslarda alınan kararları hayata geçirmeye yönelik taahhütlerden oluşmaktadır. Planda yer alan ana başlıklar ise şöyledir:

- Yoksulluğun ortadan kaldırılması,
- Sürdürülebilir olmayan üretim ve tüketim kalıplarının değiştirilmesi,
- Doğal kaynakların sosyal ve ekonomik gelişme temelinde yönetilmesi ve korunması,
- Küreselleşen dünyada sürdürülebilir kalkınma,
- Sağlık ve sürdürülebilir kalkınma,
- Gelişmekte olan küçük ada devletlerinin sürdürülebilir kalkınması,
- Afrika için sürdürülebilir kalkınma,
- Diğer bölgesel inisiyatifler,

- Uygulama araçları,
- Sürdürülebilir kalkınma için kurumsal yapı (UN, 2002: 7).

Yukarıdaki ana başlıklar çerçevesinde Eylem Planı hedefleri arasında, temiz suya erişimi olmayan kişi sayısının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi; yine aynı tarihe kadar, azalan balık stoklarının sürdürülebilir bir şekilde en yüksek verime ulaştırılması; 2012 yılına kadar deniz koruma alanları ağı oluşturulması, 2010'a kadar biyolojik çeşitlilik kaybının azaltılması, orman ürünlerinin yasadışı uluslararası ticareti konusunda acilen harekete geçilmesi, sürdürülebilir madencilik uygulamalarının desteklenmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının küresel enerji kaynaklarına oranının artırılması ve enerji verimliliğinin artırılması için ulusal programların oluşturulması, 2020 yılına kadar insan ve çevre sağlığına zararlı kimyasalların üretim ve tüketiminin yasaklanması yer almaktadır (Adem, 2002: 56).

Plan, ekonomik gelişme, sosyal gelişme ve çevre korumayı Sürdürülebilir Kalkınmanın birbiriyle bütünleştirilmesi gereken üç ana direği olarak sunmakta ve plandaki her başlık ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarına işaret edilerek ele alınmaktadır. Buna ek olarak planda, kaynakların etkin kullanımı için uluslararası ve ulusal kurumların iyileştirilmesinin ve kapasitelerinin Sürdürülebilir Kalkınmanın çevre, ekonomi ve sosyal ayaklarının bütünleştirilmesini sağlayacak şekilde geliştirilmesinin önemi vurgulanmaktadır (Perrez, 2003: 12).

Görüldüğü gibi, Johannesburg konferansında, daha önceki toplantılarda saptanan ilkeler yinelenerek, çeşitlendirilmiştir. Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi hazırlık aşamasından buyana ciddi tepki ve eleştirilere konu olmuş; zirveden elde edilen sonuçların, zirvenin gerçekleştirilmesi için harcanan zaman ve çabaya değer olup olmadığı yoğun şekilde tartışılmıştır

C) Johannesburg Konferansına Yönelik Eleştiriler

Konferans sonrasında oluşan hayal kırıklığı bir bakıma beklentilerin yüksek tutulmasıyla ilişkilendirilebilir. Aşırı yüklü bir gündeme karşılık, kararları uygulayacak yeterli istek ve hırsa sahip bir siyasal iradenin yokluğu, konferansın başarıya ulaşma fırsatını engellemiştir (Seyfang, 2003: 224). “Konferans bıkkınlığı” ve terörizm, savaş gibi meseleler nedeniyle artan küresel kaygılar içinde, dünya liderlerinin Johannesburg’da masaya yatırılan konulara karşı samimi bir ilgi gösterdiği söylenemez (Steiner, 2003: 33).

Diğer yandan, ticaret ve enerjiye ilişkin pek çok konunun görüşme dışı bırakılması yada çevre koruma açısından etkin bir çözüme ulaşılmamış olması, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik gelişme boyutu üzerinde daha fazla durulduğunu

göstermektedir. Kendi ekonomik çıkarını gözeten ülkeler nezninde, ticari ve ekonomik gündem bir kez daha çevresel ve sosyal konuların önünde yer almıştır. Bu durum, bazı hükümet dışı organizasyonların zirveyi, amacı yoksulluğun azaltılması olduğu sanılan bir görüşmeden çok, Dünya Ticaret Örgütü'nün toplantılarından biri olarak nitelendirmelerine yol açmıştır (Steiner, 2003: 33).

Bir diğer eleştiri konusu da konferansın çevre korumaya ilişkin yeni hükümler getirmemesi ve uluslararası antlaşmalara varıldığında bile, bu anlaşmaları ihlal eden ülkelere karşı etkin yaptırımların öngörülmemiş olmasıdır. Johannesburg Zirvesi, çevre koruma alanında devletlerin sorumluluklarına açıklama getirecek uluslararası çevre hukukunun gelişimine ilişkin belirli bir ilke içermemektedir (Pallemaerts, 2003: 10).

Johannesburg eylem planında da ticaret ve enerjiye ilişkin bir takım konularda tarih verilmiş; ancak küresel oranlar belirlenmesinden kaçınılmıştır. Ayrıca, planda fon ve mali kaynak, kurumsal mekanizmalar gibi konular ile hedeflerin nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin detaylara yeterince açıklık getirilmemiştir.

Son olarak, Zirve genel olarak değerlendirildiğinde, eski yaklaşımların yeniden üretiminden öte bir paradigma değişimini önermemektedir. İlgili konferanslarda ortaya konan perspektifler özellikle radikal çevreci grupların yoğun eleştirisine konu olmuştur. Konferans sonunda ortaya çıkan tepki, bir bakıma resmi organların, liberal kapitalizmi de içeren modern ideolojilerin temelinde yatan insan merkezci görüş bağlamında öne sürdüğü tüm sözde önlemlerdir. Sürdürülebilir Kalkınma başlığı altında sunulan bu çevre koruma önlemleri radikal gruplar tarafından yetersiz, hatta çevre sömürsünü devam ettirebilmenin bir aracı olarak samimiysiz görülmüştür. Bu gruplardan birisi olan Derin Ekoloji hareketi, söz konusu konferansların ana teması olan 'Sürdürülebilir Kalkınma' kavramının düşünsel arka planını irdelemektedir. Bu bağlamda derin ekoloji çevre kirliliğini önlemek için daha az kirlletici ve yaratılan kirliliği önleyici yeni ve ileri teknolojilere güvenmek yerine, mevcut sistemi sorgulayıcı bir paradigma değişimini önermektedir.

II) SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA DÜŞÜNÇESİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER: DERİN EKOLOJİ'YE MEŞRUIYET ZEMİNİ SAĞLAYAN GÖRÜŞLER

Sürdürülebilir Kalkınma, tüm insanların temel gereksinmelerinin karşılanması, yoksulluğun azaltılması, kaynakların etkin kullanılması ve korunması gibi özünde olumlu amaçlara sahip iyi niyetli bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Ancak, gerek az gelişmiş ülkelerde uygulanabilirliği konusunda bir takım eşitsizlikler içermesi ve bu bağlamda samimi bir yaklaşım olarak görülmemesi, gerekse özünde kalkınma vurgusu

taşıyan bir yaklaşım olarak çevre sorunlarının çözümünde yetersiz kalması gibi nedenlerle eleştirilmektedir.

Gerçekte de Sürdürülebilir Kalkınma konusunda birincil kaynaklardan olan Ortak Geleceğimiz raporu insan merkezli ve kalkınma vurgusu taşıyan bir çalışmadır. Rapor incelendiğinde yeryüzüne verilen zararın, insanlığın ilerleme temelini tehdit eden bir unsur olarak yorumlandığı görülür (TÇSV,1991: 54). Yine rapora göre, çevre baskıları ekonomik kalkınmayı tehdit eden unsurlardır ve insanın refahının sürdürülmesi için ekonomi ve çevrenin bir arada ele alınması gerekmektedir (TÇSV, 1991: 65). Kısacası rapor, insan merkezli bakış açısıyla, ekolojik kaygılardan çok ekonomik kaygılar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Diğer taraftan, Rio Konferansı sonrasında yayınlanan deklarasyonda insanın sürdürülebilir kalkınma sorunlarının merkezinde olduğu belirtilmiş ve insanın yaşam kalitesinin artırılması hedeflenmiştir (UN, 1992b). Deklarasyonda geçen ‘Yaşam Kalitesi (Quality of Life)’ anlayışı, insanın korunmasına, konforuna işaret etmekte ve bunların teknoloji ve bilim aracılığıyla sağlanacağını öngörmektedir. Kalkınmayı insan hakkı olarak tanımlayan Deklarasyon’un mantığına göre; çevrenin geliştirilmesi, her biri sürdürülebilirliğin parçaları olan gelirin, statünün ve gücün artırılması için olup temel ihtiyaçların karşılanmasının ötesinde konfor talepleridir (Meister, 1998: 410-413).

Sürdürülebilir Kalkınma yaklaşımı, korunması gerekenin yine ve her zaman insan olduğu düşüncesinden hareket eder. Çevre, burada özsel bir değerle donatılmamıştır. Sadece insanın, kendisini çevreleyen ortamı tahrip ederek, kendi varoluşunu tehlikeye attığı, en azından iyi yaşam koşullarından yoksun bıraktığı bilincinin ortaya çıkmasıyla insan merkezci bir konumdan hareketle doğa, dolaylı bir tarzda korunması gereken bir nesnellik olarak ele alınmıştır (Ferry, 2000: 25). Bu çerçevede, Sürdürülebilir Kalkınma, çevre sorunlarını da endüstriyel gelişmenin istem dışı sonuçları olarak algılamakta ve bunların bir takım yasal düzenlemeler ya da piyasa kaynaklı mekanizmalar aracılığıyla ortadan kaldırılabileceğini düşünmektedir (Luke, 2002: 182). Bu yaklaşım hala *homo-economicus* söylemini sürdürmekte ve bundan dolayı da ekonomik zihniyetimizi ve takıntılarımızı yenmemize imkan vermemektedir (Jung, 1991: 127). Doyle’de benzer şekilde Sürdürülebilir Kalkınmanın çevre sorunlarına öncelik vermeyen bir yaklaşım olduğunu, bu yaklaşımın ekonomik sistemin sürdürülebilirliğinin sağlanması için çevresel değerlerin ekonomik sistemle uyumlaştırılmasını hedeflediğini belirtmektedir (Doyle, 1994: 5).

Sonuç olarak, bu ve bezer eleştiriler çevreci akım içerisinde giderek yaygınlaşan radikal hareketlerin gücünü daha da artırmaktadır. Bu radikal hareketler çevre ve ekonominin bütünleşik bir tarzda ele alınabileceği savını kabul etmemektedir. Ayrıca,

dünyanın karşı karşıya olduğu problemlere karşı bilim ve teknolojinin ne denli çözüm üretebileceğini sorgulamaktadırlar. Daha da önemlisi, radikal çevreciler insan ve doğa arasındaki ilişkinin, insan merkezci olmayan bir temel üzerine yeniden inşasını önermektedirler.

Bu hareketlerin en önemli temsilcisi olan Derin Ekoloji ise, kendini bizzatıhi Sürdürülebilir Kalkınma yaklaşımıyla arasına koyduğu ayırımla tanımlamaktadır.¹ Naess, bu tip çevre koruma hareketlerinin, endüstriyel toplumun kurumsallaşmış dünya görüşünü sorgulamaktan uzak olduğunu belirtmiştir. Ona göre insan merkezci bakış açısı, doğayı ruhsuz/cansız bir nesneye dönüştürerek, insana doğaya hükmedebilme gücü kazandırmaktadır. Böyle bir durumda da Sürdürülebilir Kalkınma gibi sığ ekoloji yaklaşımları, ancak mevcut düzenin işleyişini kolaylaştıran, ona hizmet eden bir araç olmaktan öteye gidemez (Luke, 2002: 179). Naess'a göre Derin Ekoloji reformcu çevreciliğin tam tersidir. Yani insanı merkeze alan bir düşünüş değil, doğayı merkez alan bir görüştür (Tamkoç, 1994: 87).

III) DERİN EKOLOJİ YAKLAŞIMI

Derin Ekoloji yaklaşımı 1960'ların sonunda liberal kapitalist politikalara yönelik çok boyutlu tepkinin bir parçası olarak ortaya çıkmış ve bu politikaların yönlendirdiği reformist çevreciliğe karşı gelmiştir (Luke, 2002: 179). En önemli temsilcisi Norveçli filozof Arne Naess olan bu yaklaşım, temelde üç düşünceye dayanmaktadır. Bunlardan ilki, ekomerkezci (ecocentrik) görüşün benimsenmesidir. Buna göre, insan olmayan varlıklar, insan için değerli olmalarından bağımsız, içsel bir değer taşımaktadırlar. İkincisi, ekolojik krizin semptomlarıyla ilgilenmek yerine, insanın da parçası olduğu ekolojik ilişkiler konusunda, daha derin sorgulamalar yapılmalıdır. Üçüncü düşünce, hepimizin bizi saran evrenle birlik oluşturmamıza imkan veren bir öz-gerçekleştirim yeteneğimizin olduğudur. Öz-gerçekleştirmenin sağlanması, bizi, çevremizi korumaya götürecektir (Fox, 1993: 75-76). Hepsisi birbirine bağlı ve iç içe geçmiş olan bu üç düşünce, Derin Ekoloji hareketinin ana hatlarını ortaya koyması bakımından daha ayrıntılı şekilde irdelenmeyi hak etmektedir.

Derin Ekoloji hareketinin birinci noktası, "dünya üzerindeki insan ve insan olmayan tüm yaşam formlarının içsel bir değere sahip olduğu ve bu değer, insan olmayan dünyanın, insan için faydalı olmasından bağımsız olduğudur (Naess, 1996: 1558). Bu yaklaşıma göre, insanın ontolojik olarak diğer varlıklardan üstün olma gibi bir ayrıcalığı yoktur. Bu felsefe, tüm yaşam süreçlerinin kendi başlarına değerli olduklarını savunmaktadır. Bu bağlamda, Derin Ekoloji yaklaşımında korunması gereken, dünyanın merkezi olarak düşünülen insan değil, bu haliyle insanlara karşı savunulmak zorunda olan *kozmos*'tur. Ekosistem – "biyosfer" – sonuçta, insan türü

olarak adlandırılan bu zararlı türden çok daha üstün bir içsel değerle donatılmıştır (Ferry, 2000: 26). Bu yüzden, insan olmayan varlıkların yaşam kalitesinin geliştirilmesi ve insan olmayanların ihtiyaçlarının tatmin edilmesi, Derin Ekolojinin merkezinde yer alan bir düşüncedir (Metzner, 1994: 28).

Ekomerkezci görüş, şeylerin ancak insanın güvenliğine, gücüne ve konforuna faydalı olduğu sürece bir değere sahip olacağını içeren insan merkeziliğin aksine, ekosistem içerisindeki tüm varlıklara karşı, özsel değerlerinden ötürü, saygı duyulmasını beklemektedir (Zimmerman, 1991: 125). Derin ekoloji yaklaşımı içinde biyosferi kutsayan ve öncelikle söz konusu olanın insan yaşamı değil, ama bütünüyle ekosfer olduğunu öne süren bu farklı hiyerarşi, aslında, Naess'in "biyosferik eşitlik" dediği, temelde holizme dayanan ilkenin bir sonucudur. Biosferik eşitlik, tüm varlıkların yaşamak ve gelişmek için eşit hakka sahip olduğunu belirten, karşılıklı etkileşimi ve dayanışmayı vurgulayan bir ilkedir (Luke, 2002: 180). Bu bağlamda, holizm, yani tümülüğün ahlaki yönden bireylerden üstün olduğunu savunan felsefe tezi, derin ekolojinin önemli temalarından birini oluşturmaktadır. Çünkü Derin Ekoloji yaklaşımına göre ekolojik sistem, ekosfer, insanların, parçasından başka bir şey olmadıkları bir gerçekliktir. İnsanlar onun üzerine konmuş durumdadırlar ve tümüyle ona bağımlıdırlar. Çevrenin öze ilişkin değerinin kaynağı da buradadır (Ferry, 2000: 106).

Derin Ekoloji hareketi içinde ikinci önemli nokta ise, insan ve doğa arasındaki mevcut ilişkinin sorgulanmasıdır. Bu, aslında Derin Ekoloji'nin Batı'nın metafiziğini, epistemolojisini ve etiğini yeniden düşünmek üzere ortaya koyduğu çabanın bir sonucudur. Zira, insan merkezli modern Batı düşünce modellerini sorgulamak ve onlara karşı bir seçenek önermek, Derin ekoloji yaklaşımının en önemli amaçlarından biridir (Ferry, 2000: 100).

Doğanın özden gelen bir değeri bulunduğu ve bu haliyle saygıya değer olduğu fikri, modern kültür içindeki hümanist geleneğin yeniden sorgulanmasını gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda Derin Ekolojistlere göre, hümanist değer sistemleri, bitkisel ve hayvansal her türlü yaşamı yasal ve ahlaki açıdan dikkate alma amacını güden hümanizm-üstü değerlerle yer değiştirmelidir (Ferry, 2000: 115).

Devall ve Sessions'a göre Derin Ekoloji, insanı doğanın geri kalanından ayrı ve üstün gören teknokratik-endüstriyel toplumun hakim dünya görüşü ile ciddi bir tezatlık içindedir. Ancak, insanın doğanın geri kalanından ayrı ve üstün olduğu görüşü çok daha geniş bir kültürel anlayışın parçasıdır. Batı kültürü, binlerce yıldır hakimiyet fikrine saplanmış; insanın insan olmayan doğa üzerindeki, erkeğin kadın, güçlünün zayıf, zenginin yoksul ve Batı'nın Batılı olmayan kültürler üzerindeki tahakküm arzusu hep bu kültürün bir parçasıdır. Dolayısıyla Derin Ekolojistler bu kültüre meydan

okuyacak bir ekolojik bilinç geliştirilmesi üzerine odaklanmaktadır. Her hangi bir hükmetme yada hakimiyet kurma arzusu taşımayan böyle bir bilincin oluşması ise, biyosferik eşitlik ve öz-gerçekleştirim (Self-realization) ilkelerinin hayata geçirilmesi ile sağlanacaktır (Luke, 2002:180).

Derin Ekoloji hareketinin dayandığı bir diğer nokta olan öz-gerçekleştirim, basitçe manevi gelişme ya da içteki özün yavaş yavaş ortaya çıkması olarak düşünülebilir (Luke, 2002: 180). Naess'ın tanımladığı anlamda "özdeşim", başka varlıkların varsayılan çıkarlarını savunma ve kendi çıkarı tehlikede imiş gibi tepki vermedir. Benlik ne kadar çok varlığın çıkarını kendi çıkarı olarak görürse, diğer bir anlatımla benliğin özdeşleşim alanı ne kadar genişlerse, öz-gerçekleşim o ölçüde artar (Ünder, 1996: 204).

Derin Ekoloji yaklaşımı manevi bir değişimi gerektirmekte ve insana ekosferin bir üyesi olarak bir takım sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumlulukların başında insanın kendi kendini yenilemesi ve gelişme yolunu bulması gelir. Daha sonra ise, endüstri kültürünün yerleştirdiği değerleri aşarak, canlı ve cansız çevre ile, doğa ile özdeşleşmesi beklenir (Tamkoç, 1994: 91). Dolayısıyla doğayla olan ilişkimizi iyileştirmemiz için bir terapi süreci içinde öncelikle kendimizi iyileştirmemiz gerekmektedir. Bu sürecin nihai amacı ise, her canlıda doğuştan var olan ekolojik benliği ortaya çıkarmak ve böylece doğayla uyum içinde yaşamamızı sağlayacak bir ekolojik bilince erişmektir (Drengson, 1991: 132). Devall ve Sessions'a göre kendimizi izole ve yarışan egolar olarak görmeyi ve anlamayı bırakırsak, kendimizi ailemizden, arkadaşlarımızdan ve nihayet türümüzden diğer insanlarla özdeşleştirmeye başlarız. Ancak, Derin Ekoloji'nin gerekli kıldığı, kendini insanlığın yanı sıra insan olmayan dünya ile de tanımlayabilmek, daha fazla olgunluk gerektirmektedir (Luke, 2002: 180).

Derin ekoloji düşüncesine göre, insanoğlu kontrol arzusundan dolayı köleleşmiş; edilgen hale gelmiştir. Gerçekten aktif olmak bu arzudan azade olmayı içerir ki; bu, tüm canlıların kendilerini gerçekleştirmede özgür bırakılmasını gerektirir. İnsan, kendi egosunun buyurduğu kontrol arzusuna köle olmak yerine, öz-gerçekleştirim için teşvik edilmelidir. Öz-gerçekleştirim kişisel veya özel değil, kozmik bir amaçtır. Öz-gerçekleştirmeni başarabilmiş olan insan kendisini, yaşam merdiveninin tepesinde değil, yaşam ağacındaki bir yaprak olarak görecektir (Zimmerman, 1991: 126).

Yukarıda, dayandığı üç temel ilke bağlamında açıklanmaya çalışılan Derin Ekoloji yaklaşımı, 1970'ler boyunca hem ileri endüstriyalizme hem de sığ ekolojiye karşıtlığıyla tanımlanmıştır. 1980'lerin ortalarında ise, Arne Naess ve George Sessions Derin Ekoloji felsefesinin ana hatlarını ortaya koyan sekiz temel ilke belirleyerek,

yaklaşımı, daha sistematik bir çerçeveye oturtmuştur. Buna göre Derin Ekoloji'nin temel ilkeleri şunlardır;

1. Yeryüzünde, insan ve insan dışı varlıkların yaşamının refahı ve gelişimi, özsel bir değere sahiptir. Bu değer insan dışı dünyanın insanın amaçları için taşıdığı yaralıktan bağımsızdır.
2. Yaşam formlarının zenginliği ve çeşitliliği bu değerlerin gerçekleşmesine katkıda bulunur ve dolayısıyla bunlarda kendinde değerlerdir.
3. İnsanların hayati ihtiyaçlarını karşılamak dışında, bu zenginliği ve çeşitliliği azaltmaya hiçbir hakları yoktur.
4. İnsan yaşamının ve kültürünün gelişmesi, insan nüfusunun önemli ölçüde azalmasıyla bağdaşır türdendir. İnsan olmayan yaşamın gelişmesi böylesi bir azalmayı gerektirmektedir.
5. İnsan olmayan dünya üzerindeki insan müdahalesi halihazırda aşırı ölçüdedir ve bu durum hızla bozulmaktadır.
6. Dolayısıyla siyasal yönelimlerimizi ekonomik, teknolojik ve ideolojik yapılar düzleminde köklü bir şekilde değiştirmek gerekmektedir. Böyle bir işlemin getireceği sonuç, şimdiki durumdan derinlemesine farklı olacaktır.
7. İdeolojik değişiklik, gittikçe yükselen bir yaşam standardını hedeflemek yerine, öncelikle yaşamın niteliğini değerli kılma (içsel değerler taşıyan konumlanışlarda yer alma) olgusundan ibarettir.
8. İfade edilen hususlara katılanlar, bu zorunlu değişiklikler için çalışmaya doğrudan ya da dolaylı olarak yükümlüdür (Naess, 1994: 16).

Bu ilkeler, Derin ekolojinin temel değerlerini ortaya koymasına rağmen, bu değerlerin hayata geçirilmesine ilişkin pek çok sorunun ve eleştirinin de kaynağını oluşturmaktadır. Her ne kadar Derin Ekoloji hareketi, resmi organların çevre sorunlarına çözüm bulma konusunda yetersiz görülmesiyle giderek daha fazla insan tarafından benimsenen ya da sempati duyulan bir yaklaşım haline gelse de, ciddi eleştirilere de konu olmaktadır.

IV) DERİN EKOLOJİYE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Aslına bakılırsa Derin Ekoloji yaklaşımı, ilk ortaya çıkışından buyana hep şüpheyle yaklaşılmalı, gerçekçi bulunmamış, olumlu taraflarından çok, bazı radikal çözüm önerileri ile anılması sonucu insanlarda korku ve tepki yaratan talihsiz bir yaklaşım olmuştur. Derin ekolojiye yönelik eleştiriler ise genellikle yaklaşımın ilkel bir çağı hedeflediği, dolayısıyla modern çağa uymayan bir köktencilik olduğu, insana verilen değeri ciddi şekilde sorgulaması bağlamında anti-hümanist olduğu ve nihayet

kendi ekolojik kaygılarına çözüm bulacağı yeterli bir politik temelden yoksun olduğu yönündedir (Mellor, 1993: 105).

Derin Ekolojistlerin etkilendiği, arzu ettiği ilkel bir gelenek "minority traditions" vardır. Derin ekolojistler, kapitalist öncesi, kent öncesi, endüstri öncesi ilkel insanın kültürel geleneklerini tarayarak, mevcut toplumsal yapıya uygulanabilecek, dünya görüşümüzü ve korumacı uygulamalarımızı yenileyecek felsefi ve dini bir temel ararlar (Luke, 2002:181). Devall ve Sessions için biyomerkezcilik, doğayı, modern ekonomi ve toplumlar karşısında yeniden büyüü ve kutsal hale getirecek manevi değerler arayışında önemli bir kaynaktır. Ne var ki, bugünün küreselleşmiş post-endüstriyel toplumları şöyle dursun, avcı-toplayıcı toplulukların bile biyomerkezciliğin kurallarını kesin ve sürekli bir şekilde yerine getirebileceği şüphelidir (Luke, 2002: 183). Bu bağlamda, medeniyetin yükselmesini sadece doğanın bozulmasının yok olmasının bir tarihi olarak gören ve açıkça ilkel bir geleneği arzulayan bu tür yaklaşımlara karşı, her zaman için tedbirli yaklaşılması gerektiği düşünülmektedir (Zimmerman, 1991: 127).

Derin Ekoloji yaklaşımının anti-hümanist bir yaklaşım olarak görülmesinin temel sebebi ise, çevre merkezci bir görüş olarak, insanı, ekosferin bir parçası olarak görmesi ve diğer türlerden ayrı, üstün bir konumda değerlendirmemesidir. Böyle bir yaklaşım ise, insanda doğal evrim sonucu oluşan çevresini ve kendini, değiştirme ve dönüştürme potansiyelini görmezden gelerek, onu iç güdülerıyla hareket eden bir hayvanla bir tutmakta; hatta, daha zararlı bir tür olarak görmektedir. Aslında Arne Naess gibi Derin Ekolojistler, insanın eşsizliğini ve onun kendini yetkinleştirme potansiyelini kabul ederler (Zimmerman, 1991: 125). Ancak yine de bazı derin ekoloji karşıtları, bu yaklaşım içindeki insan nefretinin kendisini, felsefe metinlerinde değil ama nüfus kontrolü gibi sorunlarda açığı vurduğunu belirtmektedir (Mellor, 1993: 105).

Derin Ekoloji yaklaşımının politik bir temelden yoksun oluşu yönündeki eleştiri ise, yaklaşımın politik olmaktan çok, ahlaki ve manevi yönü ağır basan çözümlere yatkın olmasından kaynaklanır. Derin Ekoloji yaklaşımı içinde politik eylem, ahlaki öngörüler karşısında bir kenara itilmiştir. Bireylere kendilerini yetkinleştirmek üzere bir takım sorumluluklar yüklenmiştir, ancak ekonomik, siyasal, teknolojik, ideolojik alanlarda gerçek anlamda bir dönüşüm sağlayacak kolektif eylem fikri üzerinde durulmamıştır (Luke, 2002: 183). Kısacası, politik mücadeleden bağımsız, ekolojik benliklerimizin keşfine dayalı bir doğayla uyum içinde yaşama projesi, derin ekoloji karşıtlarınca inandırıcı bir argüman olarak görülmemiştir.

Ancak Naess, Derin Ekoloji yaklaşımının bir politik programa sahip olmadığı yönündeki eleştiriye şiddetle karşı çıkmaktadır. Ona göre, Derin Ekoloji hareketinin

ilkelerinden az ya da çok etkilenmeyen, bu görüşlerden türemeyen hiçbir yeşil-parti politikası yoktur (Naess, 1991:143). Derin Ekoloji yaklaşımı içindeki ahlaki görüşler, politik tartışmaları şekillendiren, yaşama dair temel amaç ve değerlerle ilgili inançları kapsar (Naess, 1991:142-146). Bugün Derin Ekoloji'nin ilkeleri, dünya çapında sayısız yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası politik eylem grubunu ayakta tutar. Yine doğal çevreyi korumaya yönelik pek çok eylem ya da direniş gücünü, Derin Ekoloji'nin kökleşmiş ilkelerinden almaktadır. Dolayısıyla Derin Ekoloji yaklaşımı yeşil partiler kadar, resmi şekilde organize olmuş Green Peace, Earth First!, Friends of Earth gibi çok sayıda uluslararası örgütü de önemli ölçüde etkilemiştir (Luke, 2002: 179).

SONUÇLAR

Doğadaki her varlığın özden gelen bir değeri olduğunu yadsıyan eğilim ile biyosferi, korunması gereken bir nesnellik değil, gerçek bir hukuk öznesi görme yönündeki eğilim arasındaki çatışmanın, ileride, ekolojik tartışmaların önemli bir sorunu haline geleceği açıktır. Bu sorun, aynı zamanda insanın doğa ile ilişkisinin statüsüne dair felsefi kaygıların da odağını oluşturmaktadır.

İnsan ve doğa arasındaki ilişkinin seyrini belirleyen bu iki eğilimi ve bunların çevre sorunlarının çözümüne yönelik önerilerini yansıtmak üzere ele aldığımız iki yaklaşım; Sürdürülebilir Kalkınma ve Derin Ekoloji, aslında bazı amaçları bakımından benzeşmekte ya da en azından bir takım çevre sorunlarıyla mücadelede ortak bir çatı altında bulaşabilmektedir. Ancak, sıra devreye soktukları felsefi ve siyasal ilklere geldiğinde birbirlerine taban tabana zıttırlar. Birincisi hiçbir zarar vermeksizin modern hümanizmin mirasını koruyabilir (yeryüzünün korunması insanın amaçları gereği söz konusudur), oysa ki ikincisi, bu mirasın en radikal bir şekilde sorgulanmasını içerir (Ferry, 2000:100).

Sürdürülebilir Kalkınma yaklaşımı, görünürde çevrenin geleceğini koruma yönünde atılmış bir adımdır. Aslında kısmi bir takım faydalar da sağlamış, çevrenin korunması konusunda belirli bir bilincin gelişmesine de katkıları olmuştur. Ancak, bu yaklaşımın esaslı bir dönüşüm sağlama potansiyeli, taşıdığı önemli bir eksiklikten dolayı zayıf görünmektedir. Bunun nedeni, çevresel sorunların önemli ölçüde yaratıcısı olan gelişmiş Batı açısından ciddi bir öz eleştiri içermemesidir. Sürdürülebilir Kalkınma yaklaşımında çevre değerleri birer iktisadi kaynak olmaktan öte bir anlam taşımamaktadır. İnsan merkezli bu bakışa göre, doğal kaynakların bizatihi kendi ontolojilerinden kaynaklanan bir değerleri olduğu kabul edilmez. Bu bakış açısından çevresel değerleri korumanın yegane gerekçesi insan ihtiyaçlarını karşılamaktır. Diğer bir ifadeyle, korumaya değer olan ancak insan için faydalı olandır.

Sürdürülebilirlik argümanına muhalif akımlardan biri olan Derin Ekoloji ise, marjinal konumunu sürdürmekle beraber, giderek destek kazanmakta olan bir harekettir. Derin Ekolojinin kazandığı destekte en önemli faktör, yaşanmakta olan ekolojik krize, resmi organlarca getirilen çözüm önerilerinin yetersiz ve hatta samimi yetersiz bulunmasıdır. Bu bağlamda, resmi söylemin takdimi olan 'Sürdürülebilir Kalkınma' yaklaşımı, Derin ekolojistler için önemli bir eleştiri malzemesi sunmaktadır. Derin ekolojistlere göre dünyanın gereksinim duyduğu şey 'Sürdürülebilir Kalkınma' gibi mevcut statükoyu rafine biçimde yeniden üreten bir yaklaşım değil, yeni bir paradigma değişimidir. Bu yeni paradigmanın özeği, eskiden olduğu gibi insan değil, evren olacaktır. Zira, halihazırdaki sorunların temelinde yatan olgu insan-merkezliktir.

Sonuç olarak, Batı dünyası, yerli edebiyatımızda 'bildiğini bilmezden gelme' sanatı olarak bilinen tecahül-i arife başvurmakta; sorunun bugünkü boyutlara getirilmesinde sanki tüm dünyanın eşit sorumluluğu varmış gibi bir söylem üretmektedir. Oysa, çok iyi bilinmektedir ki; az gelişmiş dünyayı kendi büyümelerini sürdürmek adına, arka bahçelerinin çöplülüğü haline getirenlerin, nüfuslarının önemli bölümü yoksulluk sınırında olanlara 'çevreyle uyumlu' kalkınma öğüdü vermeleri inandırıcılıktan uzaktır. Aksini düşünmek için, Batı'nın kendi ilerleme/büyüme nosyonuna dayalı toplum paradigmasından geri çekilmesi gerekmektedir. Ancak bu paradigmal değişim, kuşkusuz doğaya duyulan aşkla, insanı doğa karşıtı bir varlık olarak tanımlamak ya da hayvanı bir makineye indirgeyen görüşün karşısında, insan düzeyine çıkararak görüşü koymak demek değildir. Burada önemli olan nokta, derin ekoloji yaklaşımının doğayla bütünleşik yaşama konusunda önemli bir rehberlik yapabileceği ve samimi bir şekilde, içinde doğa koruma düşüncesi olan herkesin Derin Ekoloji literatürünü, 1980'lerde olduğundan daha dikkatli ve yaratıcı şekilde okunması gerektiğidir.

SONNOTLAR

¹ Derin Ekoloji hareketinin temelde eleştirdiği, "sığ ekoloji" olarak nitelendirdiği, çevrenin korunmasını sadece insanlar için yararlılık terimleriyle açıklayan, doğadaki çeşitliliği kaynak olarak gören, kirlilik ya da kaynakların tükenmesi gibi sorunlara kısa vadeli ve pragmatik çözümler bulmaya yönelen, insan merkezli tüm yaklaşımlardır. Dolayısıyla itiraz kavramsal açıdan sığ ekolojiye ve bu bağlamda kavramın tüm göndermelerini içinde barındıran "Sürdürülebilir Kalkınma"yadır.

KAYNAKÇA

- ADEM, Çiğdem. (2002), "Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi", *Bilim ve Teknik*, Sayı 419, ss. 56-57.
- AĞCA, Barçın.(2003), "Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Johannesburg, 26 Ağustos - 4 Eylül 2002)", *TC Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupe/ues-7/kalkinmazirvesi.htm>, (15.10.2003).
- DOYLE, Tim. (1994), "Radical Enviromentalism-Repopulating", *Social Alternatives*, Volume 13, Issue 2, ss.4-8.
- DRENGSON, Alan R. (1991), "Transpersonal Extension of Identification: Its Pathologies and Relation to Ecosophy", *ReVision*, Vol.13, Issue 3, ss. 129-134.
- ERTÜRK, Hasan. (1996), *Çevre Bilimlerine Giriş*, U.Ü. Güçlendirme Vakfı Yayını, Bursa.
- FERRY, Luc. (2000), *Ekolojik Yeni Düzen*, çev. Turhan Ilgaz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- FOX, Warwick.. (1993), "From Antropocentrism to Deep Ecology", *ReVision*, Volume 16, Issue 2, ss. 75-76.
- JUNG, H.Y. (1991), "The Way of Ecopity: An Essay In Deep Ecology from a Sinitic Perspective", *Asian Philosophy*, Volume 1, Issue 2, ss.126-130.
- LUKE, Timothy W. (2002), "Deep Ecology: Living As If Nature Mattered", *Organization&Environment*, Volume 15, Issue 2, ss. 178-186.
- MEISTER, M. ve Japp, P.M. (1998), "Sustainable Development And The Global Economy: Rhetorical Implications for Improving the Quality of Life", *Communication Research*, Vol 25, Issue 4, ss. 399-421.
- MELLOR, Mary. (1993), *Sınırları Yıkarak: Feminist, Yeşil Bir Sosyalizme Doğru*, çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- METZNER, Ralph. (1994), "Ekoloji Çağı", der.Günseli Tamkoç, *Derin Ekoloji*, Ege Yayıncılık, İzmir.
- NAESS, Arne; (1991) "Politics and The Ecological Crisis: an Introductory Note", *ReVision*, Vol.13, Issue 3, ss.142-146.
- NAESS, Arne. (1994), "Derin Ekolojinin Temelleri", der.Günseli Tamkoç, *Derin Ekoloji*, Ege Yayıncılık, İzmir.
- NAESS, Arne. (1996), "Living a Life that Reflects Evolutionary Insight", *Conservation Biology*, Vol. 10, No.6, Special Issue: Festschrift for Michael E. Soule, ss.1557-1559.
- PALLEMAERTS, Marc. (2003),"International Law And Sustainable Development: Any Progress In Johannesburg?", *RECIEL*, Volume 12, Issue 1, ss.1-11.
- PERREZ, Franz X. (2003), "The World Summit on Sustainable Development: Environment, Precaution and Trade: A potential for Success and/or Failure", *RECIEL*, Volume 12, Issue 1, ss. 12.-22.

- SEYFANG, Gill. (2003), "Environmental Mega-Conferences—from Stockholm to Johannesburg and Beyond", *Global Environmental Change*, Volume 13, Issue 3, ss.223-228.
- STEINER, Melanie. (2003), "NGO Reflections on the World Summit: Rio + 10 or Rio - 10?", *RECIEL*, Volume 12, Issue 1, ss.33-38.
- TAMKOÇ, Günseli. (1994), "Derin Ekolojinin Genel Çizgileri", *Birikim*, Sayı: 57-58, Ocak-Şubat, ss. 87-92.
- TÜRKİYE ÇEVRE SORUNLARI VAKFI. (1991), *Ortak Geleceğimiz*, TÇSV Yayını, Ankara.
- UNITED NATIONS. (1992a), "Agenda 21- Global Programme of Action on Sustainable Development", <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21toc.htm> (17.12.2004).
- UNITED NATIONS. (1992b), "Rio Declaration on Environment and Development", <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm> (17.12.2004).
- UNITED NATIONS. (2002), *Report of the World Summit on Sustainable Development*, UN Publication, New York.
- ÜNDER, Hasan. (1996), *Çevre Felsefesi*, Doruk, Ankara.
- ZIMMERMAN, Michael. E. (1991) "Deep Ecology, Eco-Activism And Human Evolution", *ReVision*, Vol 13, Issue 3, ss. 122 -128